

інформаційних, освітніх та виховних технологій. Тому об'єднання зусиль усіх напрямів з освітянами та журналістами здатне сформувати інформаційну, ціннісну та ідеологічну платформи для інтеграції суспільства навколо стратегічних завдань прогресивного розвитку, збереження природи, досягнення миру та справедливості у всіх країнах світу, закладених в програмах ООН, зокрема в «Цілях в області сталого розвитку» на період 2015–2030 рр. та в наступних програмах глобального розвитку. Досвід ЄС у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення та практичної реалізації Цілей сталого розвитку в такому аспекті потребує осмислення та оптимального використання з метою підвищення соціальної ефективності демократичних реформ, які хоча й повільно, але поступово стають основними інституціональними траєкторіями розвитку українського суспільства. Отже, особлива роль у реалізації цілей сталого розвитку ООН належить інтелектуальній, науковій спільноті. У такому аспекті подальший розвиток інформаційно-аналітичних основ політики сталого розвитку розкриває можливості для її ефективної реалізації на всіх рівнях – від глобального до локального.

2.7. Європейський вибір як фактор цивілізаційної самоідентифікації українців

Після проголошення незалежності перед Україною як суверенною державою постала проблема пошуку подальших орієнтирів та пріоритетів розвитку, формули інтеграційних процесів у європейські та світові структури. Незважаючи на відсутність серед вітчизняних науковців уніфікованого погляду на проблему цивілізаційної самоідентифікації українців, вони погоджуються з тим, що при розв'язанні цієї проблеми важливими складовими є історичний, геополітичний, культурологічний, мовно-лінгвістичний, етнічний, економічний, релігійний, соціальний аспекти самоідентифікаційної генеалогії¹.

¹ Див.: Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (на матеріалі метадисциплінарного дослідження). 2-ге вид., допов. Київ: Т-во «Знання», 2013. С. 265–274; Україна на шляху до Європи / Упоряд.: В. І. Шкляр, А. В. Юричко. Київ: Етнос, 2006. С. 63–130; Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019.

Попередньо зауважимо, що на території сучасної Європи сформувалися дві генетично близькі, але все-таки окремі цивілізації – західна і російська (євразійська), кожна з яких має свою історичну долю, свій метафізичний проект, культурно-історичну матрицю тощо і яким відповідають певні території. Але між цими відносно чітко окресленими просторами розміщені так звані суспільства з подвійною ідентичністю, які з тих чи інших причин можуть бути інтегрованими як у західну, так і російську цивілізацію. Ці причини мають насамперед культурно-історичне коріння. Зазначені суспільства протягом своєї історії зазнавали впливу обох цивілізацій, причому в різні періоди історії цей вплив був різним. Оскільки значний період своєї історії ці суспільства не мали державної незалежності, то вибір між західною і російською цивілізацією не міг бути політичним. Відтак склалася унікальна ситуація, коли кілька православних суспільств Європи можуть ідентифікувати себе і як такі, що відносяться до західної цивілізації, і як суспільства, що належать до російської (євразійської). Зрештою, метафізичний вибір залежить від волі нації, яка ідентифікує себе з тією чи іншою цивілізацією, а також від того, якою мірою інші нації, що входять до відповідної цивілізації, погодяться з таким вибором¹. Особливість геополітичного становища України полягає в її належності до двох континентів – Європи та Азії. Причому в кожному з них вона посідає своєрідне місце, межує не лише з окремими геополітичними об'єднаннями та формуваннями, а й духовно-світоглядними культурами.

Україна як перехрестя Європи та Азії є вельми строкатою країною етносів, релігій і культур. На території сучасної України проходила велика кількість історичних процесів часто відірваних від європейського контексту, і пов'язаних зі Сходом, які визначили ментальні риси буття українців. Після відродження власної державності у свідомості українців залишився складний набір стереотипів самоусвідомлення, де переплелися наслідки дохристиянського життя стародавніх слов'ян,

2009. С. 517–537; Мухарський А. Національна ідея модерної України: Мистецько-культурологічний проект. Київ: Український культурний фронт, 2017. С. 15–29; Рафальський І. О. Феномен українського національного самовизначення. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. С. 116–206; Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: моногр. / авт. колектив : О. М. Рудакевич (керівник) та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 191–242.

¹ Див.: Халапсис А. В. Постнеклассическая метафизика истории: Монография. Днепропетровск: Изд-во «Инновация», 2008. С. 228.

впливу візантійської ортодоксальної церковно-культурної традиції, степових народів, католицизму, пропаганди і намагань створення «єдиного радянського народу», захисної реакції плекання національної самобутності, різного розвитку історико-географічних регіонів України тощо. Інтуїтивно відчуючи своє місце в європейській співдружності націй, українці, однак, виявилися не готові до належного осягнення феномену європейськості.

Осмислюючи зміст основних складових цивілізаційного коду українців, І. Мозговий стверджує, що Україна є європейською державою в історико-культурному та в суто географічному контексті, а тому має розвиватися в напрямку західного (європейського) простору. Ментально для світоглядних принципів і духовних основ українців властиві такі риси, як толерантність, індивідуалізм, гуманізм, естетизм, гармонізація відносин «людина-природа», любов до «матері-землі». Саме ці риси відзначали вже античні автори відносно стародавніх слов'ян як етносу, сформованого в межах України і близького до германців чи римлян, а не східних етносів. В історичному аспекті Україна з найдавніших часів поставала як європейська держава, що водночас протидіяла східній стихії як деструктивному началу в політичній сфері. Цивілізація останніх чотирьох тисячоліть (від доби Трипілля) розвивалася як невід'ємна складова європейської спільноти. Це засвідчують античний і давньоруський період нашої історії, козацька доба і визвольні змагання ХХ століття.

Етнічно територія України є прабатьківщиною слов'ян, які в другій половині I тисячоліття н. е. почали розселення на Схід, Захід і Південь. Вона й сьогодні є державою, де існує корінна нація, хоча останні 800 років частину її території почав освоювати татарський народ. Решта етносів має свої історичні батьківщини поза межами України, на території якої вони представлені лише фрагментарно і ніколи не справили суттєвого впливу на історичний розвиток нашої землі.

Політично Україна належала і належить до демократичного типу держави, вона ніколи не мала жодної моделі абсолютизму і розвивалася переважно як республіка. Натомість московське самодержавство виступало як крайня форма східного деспотизму, що силою зброї й політико-ідеологічними засобами придушувала демократичні тенденції в Україні. Саме тому український націоналізм як провідна форма реалізації української ідеї протистоїть російському великодержавному шовінізму як ворогові української (та й російської) державності.

Економічний аспект засвідчує, що наявність ще в додержавницький період української історії тісних економічних зв'язків наших пращурів переважно з європейськими, а не азійськими раньоетнічними утвореннями. Вписана в європейську систему господарювання, Україна знову ж такі нині має працювати над зміцненням цих зв'язків, обірваних у радянську добу.

В релігійному розрізі українцям завжди була властива глибока набожність, пов'язана не тільки з культовою практикою, а й з моральними засадами, всім укладом економічного життя. Українське православ'я, прийняте з Візантії і модифіковане в Україні, було далеким за своєю глибинною сутністю від ідеологічних принципів одержавлення Російської церкви. І сьогодні боротьба за самостійну українську церкву є боротьбою за українську державність.

Український тип культури характеризується традиційно європейськими рисами, які набули своєї довершеності в козацьку добу. Високий освітній рівень українського народу в часи Середньовіччя засвідчував глибокий потяг нашого народу до знань навіть в найтяжчі періоди його історії. Філософія серця є чисто українським явищем, яке базується на специфіці духовного складу українців, що є самотнім явищем, котре набуло відповідного забарвлення під впливом європейської духовності¹.

Історична складність нашої долі, як і вибір моделі розвитку України, чималою мірою полягають в тому, що Україна належить, за твердженням американського політолога С. Гантінгтона, до «зони міжцивілізаційних збуджень»². Уточнюючи цю позицію, вітчизняний науковець Ю. Павленко доводить, що «за всіма своїми істотними ознаками праслов'янство органічно належало до сім'ї європейських етносів середньої смуги Європи... За своєю внутрішньою природою праслов'янство було суспільством європейським, як кельтське або фракійське». Водночас, наголошує вчений, розміщення на незначній відстані від цивілізацій Сходу зумовило причетність праслов'янства й до азійського кола культур. Це, своєю чергою, зумовлювало двоїстість його історичного буття³.

¹ Див.: Мозговий І. П. Схід – Захід: дилема чи проблема українського вектору? *Україна в контексті Євроінтеграції. Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції*. Суми: Вид-во СумДУ, 2005. С.109–111.

² Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Переклад з англійської Наталії Климчук. Львів: Кальварія, 2006. С. 33.

³ Див.: Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ: Фенікс, 1994. С. 330.

Спостереження щодо двоїстості генетики української нації не можна недооцінювати і в наші дні. «Ми, належачи в основному до Європи, надто віддалилися від неї, щоб викресати в собі досить волі, необхідної для збудування власної держави, але не наблизилися настільки до Азії, щоб дати вести себе власному деспотові. Духовна межовість виявляється таким чином недержавотворчим чинником»¹, – наголошував відомий український етнопсихолог ХХ ст. В. Янів. Визначаючи одну з об'єктивних складових нашої генетики, він пише: «Коли Україна географічно є на грані двох світів, у давнину – виразно на пограниччі між Європою та Азією, а сьогодні – між Європою та Євразією (якщо зважити, що Росія має виразно неєвропейські риси, хоча географічно частково до Європи належить), то ця межовість ще більшою мірою мусила виявитися в геополітичному сенсі. І не можна уявити собі, щоб географічна і геополітична межовість могла залишитися без впливу на духовність і не призвела до духовної „межовості“, транзитності, перехідності»². Виходячи із самобутності України, дослідник водночас звертав увагу на те, що хоч Україна психологічно є складовою Заходу, в менталітеті її народу виразно відбилися межовість, перехід, що виявляється як у беззаперечній європейській тузі за гармонією, так і в переживанні почувань, прикметних для Сходу.

Геополітичне положення України, яка протягом століть перетворювалася на арену протиборства між Сходом і Заходом, в умовах невизначеності внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів об'єктивно підштовхувало країну до виконання ролі буфера між різними політичними гравцями. А країна-буфер не може вирішити ні довгострокових завдань, ні досягти тимчасових вигод, бо її маневр на міжнародній арені жорстко обмежується віссю протистояння протилежно спрямованих сил. Вони є головними регуляторами, що визначають правила гри та чітко контролюють їх виконання. При цьому інтереси «країни-буфера» до уваги не беруться, і вона отримує удари з обох боків, доти не втратить своїх властивостей (вважай державності). Відтак у ролі буфера держава грає пасивну роль, не вона вирішує свої завдання, а її використовують інші у своїх цілях. Так само, як і цю роль держави обирають, як правило, не з власної волі, а внаслідок певного збігу обставин (обмеженої державності, невизначеності пріо-

¹ Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: Український вільний університет, 1993. С. 205.

² Там само. С. 204.

ритетів, відсутності єдності в суспільстві тощо). Буферні держави є скоріше часткою системи балансу сил, а не міжнародного права. І за обставин, коли значно змінюється модель регіональних взаємин, буферні держави, зазвичай, стають першими жертвами – так вони розплачуються за тимчасовий еквілібріум між більшими державами.

На жаль, українським політикам явно бракує системного бачення місця України в сучасному глобалізованому світі, усвідомлення пріоритетних національних інтересів і зовнішніх орієнтацій. Наша державотворча еліта не піднялася до рівня вироблення власної геостратегії, стала заручником попередніх підходів та намірів меншовартісного гатунку. Перебіг подій після прийняття Акту про незалежність України від 24 серпня 1991 р. засвідчив відсутність чітких державотворчих обрисів політичної еліти, слабкість її організаційних та науково-аналітичних зусиль. Український істеблішмент за незначним винятком є радше пасивним спостерігачем, аніж локомотивом творення.

Очевидно, що без вироблення інтегральної системи базових цінностей і основоположних принципів, здатних зцементувати соціум, Україна і надалі буде приречена на орієнтаційну роздвоєність, конфронтаційність, кризу ідеалів. Так, автори монографії «Цивілізаційні моделі сучасності та їх історичні корені» цілком слушно зазначають, що в «Україні в силу достатньої географічної, історичної, ціннісно-ментальної і навіть частково конфесійної наближеності її народу... центральноєвропейському варіанту Західної цивілізації, важко вирішити, в якій мірі вона співпричасна останньому, а в якій – Східноєвропейсько-Євразійському, а в останні століття – російсько-радянсько-пострадянському світу»¹. Наприклад, населення Східної і Південної України значною мірою ідентифікує себе з російськомовним культурно-цивілізаційним простором, кримсько-татарське населення дотримується промусульманської, а тому й певним чином протурецької орієнтації. Події 2013–2014 років, війна на сході країни увиразнили цивілізаційний розлам України між європейською та євразійською моделями розвитку.

Досліджуючи історичний пошук Україною вибору між Європою і Росією, можна зробити падаксальний висновок: на рівні ідеологічних конструкцій та установок вибір найчастіше здійснюється на користь

¹ Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др. Под ред. Ю. Н. Пахомова. Київ: Наук. думка, 2002. С. 14.

Європи, а в політичній практиці в силу історичних обставин Україна постійно виявлялася в обіймах Росії. У більшості випадків вибір визначався не інтенціями, а реальністю, насамперед, відсутністю державності чи її крайньою нестабільністю. Історичні факти засвідчують, що тісне співіснування з Росією в межах однієї імперії, а потім у складі СРСР ставило завжди під сумнів саму можливість буття українського народу як самостійного і повноцінного національного організму. Позиція більшості росіян щодо України полягає в тому, що вони сприймають нас скрізь призму власного, далекого від реальності історичного міфу про Україну як про культурноеклектичну спільноту без державних традицій, історично тяглих інституцій, без досвіду системного й ефективного самоуправління.

У цій схемі відсутнє Магдебурзьке право, середньовічна адвокатура, магістрати, полковий, тобто виразно мілітарний устрій ранньомодерної української держави Гетьманщини, своєрідна козацька банківська система, досвід шляхетно-парламентської демократії Речі Посполитої, старосвітська барокова музика, українські студенти в середньовічних європейських університетах, знання латини та інших актуальних на той час мов козацькою старшиною, Литовський Статут, висока технологічність українського пішого вогнепального війська козацької доби, гербовики української аристократії і ще купа всього, що виразно говорить: «Україна – це історична Європа за фактом, а не тому, що хтось наївно про це мріє»¹.

В євразійському контексті, в який сьогодні дедалі тісніше інтегрується Росія, імперський (державницький, ідеологічний) наратив домінує над зваженою, відкритою політикою щодо своїх сусідів, в тому числі й України. Розпад Союзу РСР сприймається не як момент поступу і модернізації, а як найбільша геополітична катастрофа ХХ століття. Росія ніколи не прагнула раніше й не прагне зараз зближуватися з Європою до статусу одного з її рівноправних членів і завжди захищала від європейських впливів свою ідентичність, культуру та її специфіку. Російське суспільство далеко не зреклося ідеї месіанства, не відійшли в минуле імперські стереотипи та ностальгія за великою державою. У суспільній свідомості росіян не відбувся процес відмови від насадженого довгими роками антизахідництва та антиамериканізму, не жита попередня, ще радянська, конфронтаційна психологія.

¹ Мухарський А. Національна ідея модерної України: Мистецько-культурологічний проєкт. С. 242.

Не випадково, нинішня Росія виявляє неабиякий інтерес до реінтеграції (у різних формах, в тому числі й за допомогою військового втручання) пострадянського простору, болісно сприймає, незважаючи на крах Ялтинської системи післявоєнного світу, поворот колишніх радянських республік і соціалістичних країн Центральної та Південно-Східної Європи у бік Заходу, їхню інтеграцію в західні економічні й військово-політичні структури¹.

Як не прикро констатувати, вітчизняна політична еліта, на відміну, наприклад, від польської (та, врешті, й інших еліт Східної Європи, різною мірою, але все ж рішуче проєвропейських), замість концепційної європейської стратегії, донедавна обирала шлях «багатовекторної» риторики, а сьогодні – євроромантизму. А якщо європейська перспектива не існує в культурній ментальності суспільства та його еліт, то й на інституційному рівні не може постати жодної системної стратегії, спрямованої на розширення знання про себе у світі. Наслідком цього була «м'яка» ізоляція України від об'єднавчого європейського та євроатлантичного процесів.

Гіркий досвід минулих років, їх аналіз з позицій утвердження України як суб'єкта геополітики промовисто доводить необхідність розробки та здійснення ефективної державної стратегії, адекватної відповіді на виклики часу. Прискорена інтеграція в європейські політичні, економічні, військові та інші структури відповідає корінним інтересам українського народу. Немає проблеми вибору між високорозвиненим демократичним Заходом і феодално-деспотичним Сходом. Прагнення зберегти рівнозначність векторів чи віддати перевагу східному спричинить лише відрив України від кращих здобутків світової цивілізації, негативно відіб'ється на вирішенні соціальних питань. Імперативом сьогодення є саме європоцентристська орієнтація з поступовим входженням в єдину Європу, використовуючи регіональні альянси з Польщею, Чехією, Угорщиною та іншими європейськими країнами. Євроінтеграція за всіх її позитивів і негативів є одним зі

¹ Див.: Горбулін В. П. Без права на покаєння. Харків: Фолио, 2009. 378 с.; Кучма Л. Украина – не Россия. Москва: Время, 2003. 560 с.; Ткаченко В. М. Україна і Росія: проблема національного самовизначення: Історіософський аналіз поточного моменту. Київ: Ін-т історії України АН України, 1993. 190 с.; Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора: монографія. Київ: Академія, 2016. 256 с.; Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. Київ: Критика, 2005. 528 с.; Шульга М. А. Російський дискурс геополітики: Монографія. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2006. 524 с.

значущих стимулів до перетворень, до розвитку задля наближення до ефективно діючої європейської політичної та соціально-економічної моделі.

Зазначимо, що проблема вибору моделі українського розвитку значною мірою й сьогодні продовжує існувати в заідеологізованій формі. Має місце політична заангажованість певної частини промосковськи зорієнтованих українських політиків і науковців, деяких представників кланових структур в економіці та окремих працівників ЗМІ, їхнє настійне прагнення «вписати» Україну в євразійський простір і надалі закріпити колоніальний статус нашої держави. Піддається сумніву навіть потреба в існуванні національної ідеї. Не останню роль у цьому відіграє й те, що всередині країни не були належно оцінені й осмислені проблеми минулого.

Україна – унікальна країна з погляду своєї історії та географічного розташування. З одного боку, це однозначно європейська держава і вступ до Європейського Союзу – цілком реальна перспектива для неї. Україна потрібна Європі й має стати членом ЄС, але потрібна і Європа Україні. Це гарантує її стабільність. Інакше вона стане частиною «руського мира». Щоправда, шлях до повноцінного членства в Євросоюзі тривалий, але перспектива має бути. Україна повинна сповна використати насамперед внутрішні інструменти, які наближають її до Європи. З другого боку, Україна має глибокі історичні зв'язки з Росією, що не менш важливо. Не слід забувати про розміри цієї держави, її розмаїття. Від відвертої, прямої конфронтації з Росією Україна аж ніяк не отримує позитивні моменти щодо утвердження незалежності, демократії і соціально-економічного розвитку. Тому роль України є важливою у виробленні спільного європейського бачення – єдиного від Атлантики до Уралу.

Отже, вектор українського розвитку з необхідністю й неминучістю має бути спрямований на Європу. Разом з тим хотілося б висловити і деякі застереження щодо гасел на кшталт, що «Захід нам допоможе» повернутися в цивілізацію. Не слід ідеалізувати Європу. Поки немає чітких сигналів того, що Захід дійсно збирається допомогти Україні у формуванні структур виробничого капіталу, високотехнологічних галузей економіки. Радше, навпаки, є зворотні ознаки. Європі – як і Росії – вигідно (для кожної по-своєму) мати нерозвинену, відсталу Україну. Особливо це видно на прикладі взаємин з приводу повноцінного членства в ЄС, торговельних відносин тощо. Натомість Украй-

на дедалі більше втрачає свої іманентні потреби переходу до інноваційної моделі розвитку, використання новітніх, а не традиційних ресурсів. У цьому контексті слушним є застереження М. Головатого про те, що «сильні держави (геополітичні центри), на зразок США та Росії, абсолютно не зацікавлені у фундаментальному суверенітеті й національній цілісності менш сильних держав, а особливо невеликих, національних. Саме в цьому і полягає ідея глобалістського розвитку світу. Однак в тому і сутність проблеми вступу слабких країн до загальносвітових чи регіональних (європейських, азійських) утворень, що це можливо саме за умови максимального власного розвитку»¹.

Відтак орієнтація на Захід повинна поєднуватися насамперед з прагненням бути гідними європейського вибору, максимально швидко й результативно зміцнити власну державу, а не сподіватись на допомогу Європи. Навчитися конкурувати в сучасному світі – єдиний шлях до продуктивної національної творчості, до свободи кожного. Це передбачає приведення у відповідність до європейських стандартів основних чинників, які характеризують державницький процес. Тому потрібно не лише постійно вимагати від Євросоюзу і НАТО перспективи членства, а й робити все, щоб якомога більше відповідати критеріям кандидата на вступ.

Стратегія національного розвитку – це стратегія синхронізації процесів національного самоствердження та інтеграції України в Європу. Саме в такій послідовності: нація, що йде до свого повноцінного буття в європейській спільноті, має насамперед досягнути національного самоствердження. Україна в силу свого колоніального минулого не має досвіду витворення власних стратегій. Розвиток і становлення України як самодостатньої національної реальності сьогодні вельми й прямо залежать від її реінтеграції в Європу. «...Україна, справді вірна європейській природі своєї культури, ніколи не буде ані „Малоросією“, ані „Великою Україною“ на кшталт „Великої Росії“ чи „Великої Сербії“. Вона отримає, нарешті, історичний шанс бути „Малою Європою“. Тому сьогодні питання європоцентричних орієнтацій України – це українське „бути чи не бути“. Можливо, передостаннє. Можливо, останнє», – пише О. Пахльовська у передмові до видання «Ave, Europa!»². Європа як простір, де найвищою цінністю є людина, людське

¹ Головатий М. Ф. Політична міфологія: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2006. С. 106.

² Пахльовська О. Ave, Europa! Статті, доповіді, публіцистичні есе. Київ: Пульсари, 2008. С. 5.

життя, де в людини як такої є не тільки обов'язки, а й права, на противагу пострадянському простору пролонгованої в часі девальвації цієї найвищої цінності – ось дихотомія, в якій Україна не повинна застрягнути.

Національні ідеали й цінності отримують реальні шанси на утвердження саме в інтеграції в Європу, а не в «возз'єднанні зі східними слов'янами-братами», бо ці цінності суто європейські за своєю генезою й геокультурним кодом. Водночас зазначимо, що європейська перспектива нашої держави не заперечує необхідності розвивати відносини з Росією. Це не альтернативні речі, а в ідеалі взаємодоповнювальні. На жаль, протяжність історичних взаємовпливів українського і російського народів, спільні кордони з більшістю наших сусідів, розгалужені транспортні наземні та водні шляхи сполучень, особливо у перші роки незалежності України, не стали спонуками до розвитку тісної співпраці на нових засадах.

Наше геополітичне сходження залежало й залежить від цілеспрямованості, послідовності та єдності дій влади, можливостей консолідації людських та природних ресурсів і спрямування їх на піднесення соціально-економічного розвитку. Слід усвідомити очевидні речі: зовнішньополітичні засади мають спиратися на реальні, а не віртуальні підвалини. Насамперед економіка, а не щось інше, має визначити вектори зовнішньої політики. Практика багатовекторного зовнішньополітичного курсу однозначно довела, що питання «європейськості», приналежності держави до певного геополітичного виміру, вирішується відповідною внутрішньою політикою і визначається переважно соціально-економічним станом суспільства, його ціннісними орієнтаціями, а не зовнішньополітичною риторикою, заклинаннями щодо обраного курсу¹.

Зазначимо й таке: за роки нашої бездержавності інші народи – поляки, росіяни, турки, угорці, німці, румуни тощо – звикли до ситуації, що українці – це просто населення, мешканці, а не самостійний актор на історичній сцені. Якщо всі вони визнавали, наприклад, Росію за панівну державу, яка мала повне право не лише мати, а й насаджувати власну культуру, то українцям у цьому відмовляють. Для них українці психологічно не мають права мати свою культуру та й щодо української державності є ще багато питань. Така ситуація має змінитися,

¹ Див.: Кудряченко А. І. Геополітичні виклики сучасної України. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С. 171.

але насамперед зусиллями самих українців. З другого боку, і сусідам нашим час зрозуміти, що тут виросла нова країна, формується нова політична нація, на яку слід зважати.

З цього приводу вітчизняний історик й етнополітолог В. Нахманович слушно зазначає: «Україна має показати себе як самостійного гравця у світі. Самостійного не лише в формально-політичному, а, насамперед, у цивілізаційному сенсі. До цього ніхто не звик, адже такого ніколи не було. Багато хто в Україні, в т. ч. серед її очільників, тривалий час наївно вважали, що всі навколо наші друзі та щиро нас люблять. Але коли ми почали намагатися робити власний вибір – у питаннях зовнішньої політики, мови, історичної пам'яті – з'ясувалося, що це абсолютно не так. Адже після виникнення справді самостійної та незалежної України не просто змінюється політична мапа Європи чи навіть світу. В Європі з'являється новий, потенційно дуже потужний гравець. А це змінює усі усталені відносини, плани, союзи. Це нікому не потрібно і ніхто до цього не готовий.

Адже всі держави, які панували хоча б на частині української території, і Росія, і Польща, й Угорщина, і Румунія звикли не просто до політичного панування, а до культурного та цивілізаційного. Вони розглядають українські землі навіть не стільки як такі, що мають безпосередньо належати їм, а як такі, що мають бути частиною їхньої цивілізації та мислити по-їхньому, а не всупереч їм»¹. Звісно, таке сприйняття українців слід змінити, але з боку наших сусідів наразі ще немає готовності до таких змін.

Має бути концептуальне розуміння на всіх рівнях суспільства й держави, що сьогодні йдеться не лише про створення армії, про підйом економіки та вирішення соціальних проблем, а фактично про створення української цивілізації, якої сотні років не існувало на цій землі. І все це відбувається не в порожньому просторі, а поруч є сусіди, які психологічно не готові до цього. Треба мати на увазі, що через це виникатимуть суперечності й конфлікти, до розв'язання яких потрібно бути готовим. Тому має бути потужна й ефективна державна політика, в тому числі гуманітарна, освітня, культурна, яких не можна вважати чимось другорядним. Слід визнати, що комунікативний простір нашої

¹ «Україна стане самодостатньою цивілізацією або... просто зникне». *День*. 2017. 28 листопада. С. 10. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/svitovi-dyskusiyi/ukrayina-stanc-samodostatnoyu-cyvilizacijeyu-abo-prosto-znykne>

держави ще ніколи не планувався і не розроблявся у контексті геополітики, що призвело сьогодні до певних ускладнень у відносинах з нашими сусідами.

Євроінтеграційні процеси практично по-новому поставили на порядок денний незавершене завдання конституювання політичної національної державності. Вітчизняна політична еліта має докласти значних зусиль для об'єднання з метою творення та розвитку країни, раціонального використання всіх вигод власного геополітичного становища, аби стати врівень з іншими державами, суттєво зміцнити українську суб'єктність, бути активним учасним міжнародних відносин. «Поки сучасний світ розглядатиме Україну лише як один із регіонів, а не суверенну і велику потужну державу, — зазначає М. Головатий, — зовнішня політика і практична позиція України повинна бути достатньо послідовною і навіть жорсткою. Це зумовлено тим, що нині Україні не бракує найрізноманітніших викликів, ризиків, провокацій та загроз з боку інших країн. Вони також матимуть місце доти, доки існуватиме внутрішня нестабільність України, слабкий рівень національної безпеки, низька конкурентоспроможність»¹.

Уся наша історія і сучасна практика свідчать про настирливе прагнення вестернізувати українське суспільство і державу. Натомість замість втягування в процес «переварювання» сильною й активною сьогодні культурою Заходу Україна має відновити свою траєкторію розвитку як самодостатньої соціокультурної системи, її національну самобутність. Відомо, що спроби «скопіювати» привабливі риси іншої цивілізації й перенести їх на свій ґрунт зазвичай закінчуються, як зазначав К. Леві-Стросс, хаосом і руйнацією власних структур, традицій. Адже навіть у найкращому випадку на свій ґрунт переносяться лише поверхневі, зовнішні досягнення іншої цивілізації, які нежиттєздатні без тієї культурної, філософської і навіть релігійної основи, на якій вони вирости. О. Шпенглер у своєму знаменитому творі «Сутінки Європи» називає це псевдоморфізмом — коли імітуються ідеї зовнішньої культурної конфігурації, які ніколи не можуть укорінитися на новому ґрунті. Механічне перенесення форм чужого життя, хоч би якими привабливими вони не здавалися, не подарує нам універсальних цінностей і переваг цивілізацій. Наше

¹ Головатий М. Ф. Політична міфологія: Навч. посіб. С. 110.

суспільство повинно знайти їх у власних традиціях, а Україна має стати державою, яка поважає сама себе, а не стільки турбуватися тим, чи поважають її інші¹.

Тому сьогодні обговоренню підлягає питання про те, як ми розуміємо нашу орієнтацію на Захід: тільки прагматично, як питання про вступ до європейських та євроатлантичних структур, чи також інтелектуально, як новий початок культурної інтеграції, як існування української культур-нації. Українці не тільки входять у сферу східної християнської цивілізації – вони є одними з її творців. Євроінтеграція не означає «злиття» з кимось, інтегрування, щоб навіки втратити все набуте, самобутнє. Вихід на всі загальнолюдські та загальноєвропейські сенси можливий лише через національний дискурс. І через прийняття всіма людьми національних архетипів, їх пізнання та розвиток.

Наша влада має активніше пропагувати ідею створення української цивілізації, стрижнем котрої є національна ідея як системне узагальнення місця нації в історії та сенс її існування. Національна ідея – це також відповіді на запитання: хто ми, звідки ми, де ми, куди йдемо і навіщо? Видається, що важливою складовою такої національної ідеї має стати євроінтеграція. Але слід розуміти, що та Європа, яку ми собі уявляємо, і та, яка є насправді, – це дещо різні Європи. Сьогодні реальна Європа має свої проблеми, переживає свої кризи і це природно, оскільки вона живий організм, а не музейний експонат. А фетишизація євроінтеграції може стати просто черговою спробою знову перекласти на когось відповідальність за власну долю. Саме відсутність в Україні природної національної ідеї є причиною того, що суспільство опинилося в надзвичайно складній ситуації, «хворіє» на дезінтеграційні процеси, зорієнтоване переважно на споживацькі цінності. Суспільство тримають передусім спільні національні й моральні цінності, набагато вищі за бажання добре жити. Україна або перетвориться на самодостатню цивілізацію з національною ідеєю та сформованою національною ідентичністю, суспільною мораллю, солідарністю і співпрацею, або знову опиниться на маргінесі європейської і світової цивілізації, якщо взагалі не зникне з політичної мапи Європи.

¹ Див.: Загребельний П. Думки нарозхрист, 1974–2003 / Вступ. слово Л. Копань. 2-ге, доп. вид. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. С. 221.

Отже, світовий розвиток залишає Україні все менше часу для того, щоб усвідомити, що повноцінне «включення» в євроінтеграційні процеси не має альтернатив. Найближчі роки стануть для українців певним випробуванням: чи зможемо ми посісти належне місце серед інших європейських народів, чи територією, по якій будуть ходити сучасні «кочівники» у вигляді транснаціональних корпорацій, у яких не має батьківщини, а є лише інтереси. Шануючи власну «історичну та духовну сутність, відкриваючи для себе, що вона нерозривно пов'язана з європейськістю, плекана з її джерел, та й сама була її джерелом, українці неодмінно придуть до осмислення власної української Європи, яка зможе і неодмінно долучиться до Європи польської, французької, німецької, італійської, чеської, естонської»¹. У свою чергу, входження України в єдину Європу сприятиме зміцненню християнської цивілізації.

¹ Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. Київ: Смолоскип, 2007. С. 215.